

Lunds Universitet
Språk- och litteraturcentrum
Nordiska språk
Agnes Wallner

C-uppsats
Svenska, språklig inriktning
SVEK 10
HT 2017

Att betoningen kan spela roll!

En undersökning av exklamativernas betoning

Handledare: Sara Myrberg

Abstract

Syftet med den här uppsatsen var att undersöka satsbetoningsmönstret hos exklamativer och vad det gör för den semantiska tolkningen av exklamativen. Detta undersöktes dels genom introspektion, och dels i ett perceptionsexperiment av *att*-exklamativer.

Resultatet av introspektionen visade att *att*-exklamativers betoning i vissa fall skiljer sig från *som*- och *wh*-exklamativers. Detta gäller vid signalering av attityd samt är beroende av vilket uttryck som står framför exklamativen.

Jag kom även fram till att om satsbetoningen ligger på subjunktionen i *att*-exklamativer är inte talaren ute efter feedback på samma sätt som om satsbetoningen ligger någon annanstans i exklamativen. Satsbetoning på *att* passar även bättre när informationen i det som uttrycks i exklamativen är given och satsbetoning någon annanstans passar bättre om informationen är ny. De två aspekterna om fortsättning/inte fortsättning och given/ny information utgjorde hypotesen för perceptionsexperimentet.

Resultatet av perceptionsexperimentet visade emellertid ingen korrelation mellan de undersökta aspekterna. Däremot visade det att informanterna ogärna använder satsbetoning på *att* i *att*-exklamativer.

Innehåll

1 Inledning	4
2 Teori och bakgrund	6
2.1 Exklamativer	6
2.2 Prosodi, intonation och satsbetoning	9
2.3 Fokus	10
2.4 Given och ny information	13
2.5 Satsbetoning i sydsvenskan	13
3 Metod och material	15
3.1 Introspektionen	15
3.2 Experimentet	16
3.3 Metod- och materialdiskussion	18
4 Resultat	21
4.1 Introspektionen	21
4.1.1 Satsbetoning i <i>att</i> -, <i>som</i> - och <i>wh</i> -exklamativer	21
4.1.2 Ord och uttryck framför exklamativer	24
4.1.3 <i>Att</i> -exklamativer och negativa och positiva verb, samt transitivitet	25
4.1.4 Betydelseskillnad vad gäller betoning i <i>att</i> -exklamativer	27
4.2 Experimentet	28
5 Diskussion	31
5.1 Sammanfattande diskussion	31
5.2 Vidare forskning	32
Litteratur	34
Bilagor	35

1 Inledning

Språkets ordföljdsregler och dess och prosodi behandlas ofta som separata forskningsområden. Detta trots att t.ex. en avvikande satsbetoning kan låta lika illa som ett ordföljdsfel. Exempel på detta visas i (1.1) a, där *ser* är det satsbetonade ordet (jämför de grammatiska exemplen i b och c).

(1.1) *Reaktion på att t.ex. ett rum är stökigt eller smutsigt*

- a) *Som här SER ut!
- b) SOM här ser ut!
- c) Som här ser UT!

Enligt (Féry 2016: 4–5) och andra är därför prosodin en del av grammatiken. Hon skriver att prosodin precis som syntaxen har olika regler och system beroende på språk. Genom prosodin kan man bl.a. urskilja gränser mellan fraser, genom betoning höra vilken information som är viktig i sammanhanget samt kan en viss melodi i en sats göra att man tolkar den som ett påstående eller en fråga (Féry 2016: 284).

Typen av uttryck i (1.1) är vad David Petersson (2014) kallar för *exklamativer*. De är direkta uttryck för en känslomässig reaktion (Teleman et al., vol. 4: 1999: 759). I den här uppsatsen undersöker jag satsbetoningen för den här typen av uttryck. Om exklamativernas betoning har det nämligen mig veterligen inte skrivits så mycket mer än att det är möjligt att sätta betoningen på subjunktionen, se avsnitt 2.1. Jag önskar att genom den här uppsatsen öppna upp för fler undersökningar av exklamativer, deras betoning samt förhållandet mellan prosodi och grammatik.

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka satsbetoningsmönstret hos exklamativer och vad det gör för den semantiska tolkningen av exklamativen. Detta undersöks dels genom en introspektion i tre delar, och dels genom ett perceptionsexperiment av *att*-exklamativer.

I introspektionen kom jag bl.a. fram till att om satsbetoningen ligger på *att* i *att*-exklamativer är inte talaren ute efter feedback i samma utsträckning som om satsbetoningen ligger någon annanstans i exklamativen. Satsbetoning på *att* passar även bättre när informationen i det som uttrycks i exklamativen är given och satsbetoning någon annanstans

passar bättre om informationen är ny. Dessa aspekter om *fortsättning/inte fortsättning* och *given/ny information* utgjorde hypotesen för perceptionsexperimentet.

Resultatet av experimentet visade dock ingen korrelation generellt hos informanterna mellan *fortsättning/inte fortsättning*, *given/ny information* och satsbetoning på *att* eller någon annanstans i exklamativen. Däremot visade det att informanterna ogärna använder satsbetoning på subjunktionen i *att*-exklamativer, vilket är anmärkningsvärt med tanke på vad som sagts om exklamativers betoning tidigare i litteraturen.

Nedan följer avsnitt 2 om exklamativer samt några olika områden inom prosodin. I avsnitt 3 redogör jag för metod och material och i avsnitt 4 presenteras resultaten. Slutligen följer avsnitt 5 med en sammanfattande diskussion samt förslag på vidare forskningsfrågor.

2 Teori och bakgrund

I följande avsnitt går jag igenom exklamativer samt några olika områden inom prosodin. Avsnitt 2.1 handlar om exklamativer och deras betydelse, funktion och vad som tidigare skrivits om deras betoning. I avsnitt 2.2 skriver jag om prosodi och intonation samt vad som styr betoningen i satser. Sen följer avsnitt 2.3 som handlar om fokus. Därefter följer avsnitt 2.4 där jag går igenom given- och ny information i relation till satsbetoning och avsnitt 2.5 som handlar om satsbetoning i sydsvenskan.

2.1 Exklamativer

Exklamativer är direkta uttryck för en känslomässig reaktion (Teleman et al., vol. 4: 1999: 759). SAG kallar den här typen av satser för expressiva huvudsatser medan t.ex. Petersson (2014) och Delsing (2010) kallar dem för exklamativer. Här använder jag termen *exklamativ*.

Exklamativer kan inledas av en subjunktion som i (2.1), ett finit verb som i (2.2), ett *wh*-ord som i (2.3), eller satsbasen *så kul* som i (2.4) (Teleman et al., vol. 4: 1999, Delsing 2010, Petersson 2014). Före dessa inledare kan man sätta en rad uttryck. Exempel på dessa är *tänk, fan, men, jävlar* och *oj*, exemplifierade i (2.1), (2.3) och (2.4).

- (2.1) a. (Fan) Att du aldrig lär dig!
b. (Tänk) Som det kan bli!
c. – Tycker du om kaffe?
– Om jag gör!
- (2.2) a. Är jag trött!
b. Har jag jobbat idag!
- (2.3) a. (Men) Vilka fina skor du har!
b. (Jävlar) Vilket liv ni för!
c. (Oj) Vad glad du ser ut!
- (2.4) (Tänk) Så kul vi ska ha!

SAG skriver även att exklamativ som börjar med *att* ofta innehåller ett satsadverbial som t.ex. *bara*, *ändå* eller *så* (Teleman et al., vol. 4: 1999: 760). Satsadverbial har då försvagad betydelse, vilket SAG inte specificerar närmare vad det innebär.

Något annat som karakteriserar exklamativ är att de är presupponerat faktiska, vilket betyder att den som uttrycker exklamativ förutsätter att det hen reagerar på är sant (Teleman et al., vol. 4: 1999: 767, se även Petersson 2014: 134).

Det finns olika typer av exklamativ och jag kommer i den här uppsatsen att utgå från Peterssons kategorisering med *att*-, *som*- och *wh*-exklamativ¹, exemplifierade i (2.5)-(2.7) nedan:

(2.5) Att du inte har flyttat!

(2.6) Som du skriker!

(2.7) Vilken fin tröja han har!

Den känslomässiga reaktionen som exklamativ uttrycker handlar om värdering eller förvåning (se t.ex. Teleman et al.: vol. 4: 1999, Petersson 2014). De är även starkt kopplade till nuet eftersom reaktionen är direkt. Det kan antingen vara en positiv eller negativ reaktion. För att bedöma vilken reaktion det handlar om, samt om talaren gör en värdering eller uttrycker förvåning, utnyttjar lyssnaren satsinnehåll, kontext, talsituation samt underförstådda värderingsnormer (Teleman et al., vol. 4: 1999: 766).

Det verkar emellertid finnas några skillnader mellan *som*- och *wh*-exklamativ gentemot *att*-exklamativ. En skillnad är graderbarheten i det som uttrycks (Petersson 2014: 107). I *som*- och *wh*-exklamativ reagerar talaren på hur högt något är på en skala, alltså något som är graderbart, t.ex. hur högt den tilltalade personen skriker i (2.6) och hur fin tröjan är i (2.7). Vad gäller *att*-exklamativ handlar det däremot inte om något graderbart (Teleman et al., vol. 4: 1999: 766). Det handlar istället enbart om att uttrycka en kvalitativ bedömning, något som både SAG och Petersson skriver är närvarande i alla exklamativ. I (2.5) reagerar den som uttrycker exklamativ på det faktum att personen i fråga inte har flyttat, underförstått att hen borde ha flyttat. Här uttrycker själva predikatet det som talaren tyckte var anmärkningsvärt.

¹ *Wh* står här för frågeorden *vad*, *vilken*, *vilket* och *vilka*.

Petersson skriver även att *som*- och *wh*-exklamativer i princip alltid tycks uttrycka förvåning, medan *att*-exklamativer oftare uttrycker andra typer av känslor (Petersson 2014: 106). Delsing skriver dessutom att *att*-exklamativer har en negativ underton, även om den ibland inte är direkt synlig (Delsing 2010: 17).

En annan skillnad mellan *som*- och *wh*-exklamativer gentemot *att*-exklamativer är att de två förstnämnda inte kan negeras medan *att*-exklamativer kan det (Petersson 2014: 119), se exempel nedan:

(2.8) Att du inte har flyttat!

(2.9) * Som du inte skriker!

(2.10) * Vilken fin tröja han inte har!

Orsaken till det här kopplar Petersson till just att *som*- och *wh*-exklamativer står för reaktioner på något graderbart medan *att*-exklamativer är reaktion på något annat. Negationen går alltså inte ihop med det graderbara (Petersson 2014: 120).

Vad gäller satsbetoningen i exklamativer nämner SAG att *att* och *som* i respektive uttryck kan betonas, jämför (2.5) och (2.6) (Teleman et al., vol. 4: 1999: 760). Detsamma gäller *om* i uttryck som (2.11) (s. 765):

(2.11) - Vill du ha lite tårta?

- OM jag vill!

SAG nämner inte *wh*-exklamativerna, troligen eftersom de har gjort en annan kategorisering än Petersson. *Wh*-exklamativerna kategoriseras istället under "Satsbas som utgörs av ett expressivt led" tillsammans med bl.a. *så*, exemplifierat i (2.4) (Teleman et al., vol. 4: 1999: 760).

Delsing konstaterar även han att betoningen kan hamna på subjunktionen i exklamativer och att *som* alltid är betonat i *som*-exklamativer (Delsing 2010: 25). Enligt min språkkänsla stämmer det emellertid inte att *som* alltid betonas, se avsnitt 4.1.1 och exempel (4.4) b. Han skriver också att betoningen i vad han kallar V1-exklamativer alltid ligger på det finita verbet, som i (2.12) a och b.

(2.12) a. ÄR jag trött!

b. HAR jag jobbat idag!

Vad gäller *att*-exklamativer skriver Delsing att *att* ibland är betonat. Det här betoningssystemet hos exklamativerna menar han är en av de saker som skiljer dem från ja/nej-frågor och inbäddade frågesatser (Delsing 2010: 35).

2.2 Prosodi, intonation och satsbetoning

I det här avsnittet går jag igenom prosodins och intonationens egenskaper, med fokus på satsbetoning.

Definitionerna av prosodi och intonation används ofta överlappande. Särskilt prosodi är ett omdiskuterat begrepp (Féry 2016: 6). Någon vidare terminologidiskussion kring de två begreppen kommer inte att ges i den här uppsatsen, men en kortare genomgång följer nedan.

Prosodin är det studium som undersöker talets rytm och melodi där kvantitet, betoning, ton, intonation och gränser (frasering) räknas in (Gårding, u.å.). Féry skriver att man använder prosodin för att urskilja och tolka information vad gäller ord, syntax, kontext, semantik och pragmatik (Féry 2016: 284). Man kan t.ex. genom prosodin urskilja gränser mellan fraser, genom betoning höra vilken information som är viktig i sammanhanget samt kan en viss melodi i en sats göra att man tolkar den som ett påstående eller en fråga.

Intonation är en del av prosodin och handlar mer specifikt om de mönster som vi uppfattar i talmelodin. Där ingår framhävnings av ord, gränser och uttryck för språkhandling och attityder (NE, u.å., *Intonation*).

Intonationen markerar i viss utsträckning även språkhandlingar. Som nämnt kan man t.ex. uttrycka en fråga eller ett påstående genom en viss melodi. SAG skriver att prosodin dock inte entydigt uttrycker språkhandlingstypen, utan att den även uttrycker andra saker än språkhandlingstyp samt att det finns flera prosodiska uttryckssätt att välja mellan för samma språkhandlingstyp (Teleman et. al, vol. 4: 1999: 677). De skriver också att prosodin troligtvis ändå står över syntaxen, d.v.s. att prosodin spelar större roll för vilken språkhandling som menas än vad syntaxen gör.

En del av intonationsområdet innefattar satsbetoning. Det finns flera nivåer av satsbetoning, men jag kommer främst att undersöka den högsta nivån som ibland också kallas *nukleärbetoning*, vilket är det ord som är starkast betonat i satsen (Ambrazaitis 2009,

Myrberg 2010). När jag använder termen *satsbetoning* är det därför denna högsta nivå som jag avser.

Det finns vissa system för vilka ord som brukar bli satsbetonade i en sats. Var betoningen hamnar beror ofta på den prosodiska frasindelningen. Yttranden kan nämligen delas in i fraser som signalerar gränser i talet och visar vilka ord som starkast hör ihop med vilka (Bruce 2010: 85). I svenskan, liksom i de germanska språken generellt, är det vanligen det sista ordet i varje fras som *fokuseras* (se avsnitt 2.3) (Myrberg 2010):

(2.13) [[Tavlan med BLOMMOR] [har blivit FÖRSTÖRD]]

Var betoningen hamnar i ett yttrande beror även på typ av ord, syntaktisk roll samt kontext (Bruce 2012: 197). Objekt är den satsdel som accentueras oftast, därefter kommer subjekt och sen predikatsverben (Horne 1987). Något annat som är relevant för vilket ord som blir satsbetonat är given och ny information. Detta beskrivs närmare i avsnitt 2.4.

2.3 Fokus

Krifka (2008) diskuterar hur informationsstrukturellt *fokus* påverkar satsbetoningen. Fokus markeras i de allra flesta fall genom satsbetoning på det sista ordet i den fokuserade konstituenten. Krifkas definition av fokusbegreppet är följande:

Focus indicates the presence of alternatives that are relevant for the interpretation of linguistic expressions. (Krifka 2008: 247)

Något förenklat betyder det att fokus hamnar på det ord där det i sammanhanget hade kunnat finnas andra svarsalternativ. T.ex. har *tavlan* i (2.14) nedan fokus för att det just är tavlan med blommor som har blivit förstörd och inte vasen.

(2.14) Vad med blommor har blivit förstört?

- TAVLAN med blommor har blivit förstörd

Fokus illustreras ofta i fråga-svar-strukturer, som i (2.14) och (2.15). Generellt faller satsbetoningen på det sista ordet i den del av en mening som utgör svaret på en fråga. I fråga-

svar-strukturer får resten av orden i satsen lägre betoningsgrader, som visat i (2.15) a. I (2.15) b är *tavlan* fokuserad information. Den som ställer frågan vet att något med blommor har blivit förstört, men inte exakt vad. Svaret är *tavlan*, vilket den som svarar bekräftar att den förstod var den nya informationen genom att fokusera och framhäva ordet. Illustrerat i (2.15) b kan fokus även hamna initialt, beroende på var i satsen informationen som man efterfrågar ligger (Myrberg 2010: 76).

(2.15) a. Vad har blivit förstört?

- [[Tavlan med BLOMMOR] [har blivit förstörd]]

b. Vad med blommor har blivit förstört?

- [[TAVLAN med blommor] [har blivit förstörd]]

Det finns också olika typer av fokus användning (Krifka 2008). Jag kommer att ta upp fyra av dem, nämligen korrektivt fokus, verumfokus och pragmatisk och semantisk användning av fokus.

Korrektivt fokus används när man vill rätta till felaktig information som någon har yttrat (Myrberg 2010: 42–43), se (2.16) nedan där *tavlan* har fått korrektivt fokus.

(2.16) Vasen med blommor har blivit förstörd.

- Nej, TAVLAN med blommor har blivit förstörd

Verumfokus handlar om sanningsvärdet i en mening och kan hamna på innehållslösa ord som subjunktioner och hjälpverb (Krifka 2008: 257). För exempel se (2.17).

(2.17) Vet du när Kalle skulle komma ikväll?

- Nej, men jag vet ATT han skulle komma ikväll.

Vad gäller pragmatisk fokus användning skriver Krifka att en annorlunda sådan inte kan ändra informationen som satsen förmedlar, men att den kan göra att samtalsflytet och tolkningen störs om fokus hamnar på något annat än det som efterfrågas. Det gäller t.ex. om man skulle fokusera *blommor* istället för *tavlan* i (2.14). Betydelsen ändras inte, men det krävs mer från lyssnaren för att förstå svaret på frågan.

Semantiskt fokus ändrar däremot informationen i satsen och Krifka skriver att det finns fokuskänsliga partiklar som engelskans *only*, *also* och *even*. Svenskans motsvarigheter kan tänkas vara *endast*, *bara*, *också* och *till och med*. Krifka ger bl.a. nedanstående exempel för att illustrera den semantiska användningen av fokus (Krifka 2008: 254):

(2.18) John only introduced Mary to Sue.

Beroende på om man fokuserar *introduced*, *Mary* eller *Sue* får man olika betydelser av satsen: Antingen INTRODUCERADE John bara Mary för Sue. Han berättade t.ex. inget mer om henne. Eller så introducerade han bara MARY för Sue. Mary och Bill introducerades t.ex. inte för Sue. Eller så introducerade han bara Mary för SUE, Mary introducerades t.ex. inte för Sue och Bill.

För att analysera prosodin som helhet är emellertid inte de kontrollerade fonetiska studierna tillräckliga, eftersom det finns fler faktorer som spelar in än den konstruerade kontexten som ofta ges i dessa studier. Bruce (2012) skriver att man även behöver titta på *dialog- och diskursstrukturer*. Han menar att man kan titta på dessa oberoende av prosodin, för att sen göra en helhetsanalys när man för samman dem med de fonetiska faktorerna.

Diskursstrukturen handlar om fokus och samtalsämnen, vilket är det som tidigare beskrivits i det här avsnittet. Vad gäller dialogstrukturen finns det enligt Bruce tre underkategorier: *initiativ- och responsstruktur*, *turreglering* och *feedback-signalering*. I min undersökning kommer jag inte att ta så mycket hänsyn till initiativ- och responsstruktur eller turreglering, däremot undersöker jag delvis feedback-signalering.

Initiativ- och responsstruktur syftar på att ta initiativ och ge respons i samtalet för att föra det framåt, vilket ofta sker i växelverkan mellan samtalsparterna. Turreglering påminner lite om initiativ- och responsstrukturen men är ändå distinkt en egen kategori. Det handlar om hur talarna signalerar att de vill ha, ge över, behålla eller ge upp samtalsturen. Detta görs både med verbala och icke-verbala medel (Bruce 2012: 194).

Feedback-signalering handlar om att söka och ge feedback i ett samtal, vilket ofta är ojämnt fördelat. Fördelningen beror på talare, ämne och situation. Även detta sker med verbala såväl som icke-verbala medel, även om Bruce skriver att prosodin spelar en stor roll (Bruce 2012: 195). Enligt Bruce har feedback inom fonetiken främst studerats med tanke på givandet av feedback, medan talarens sökande av feedback hos lyssnaren är mindre studerat. Detta är bl.a. vad som undersöks i perceptionsexperimentet, se t.ex. avsnitt 3.1 och 3.2.

2.4 Given och ny information

I förra avsnittet gick jag igenom några av de faktorer som styr accentuering och fokus. En av dem är given- och ny information, såtillvida att given information oftast deaccentueras i de germanska språken (Féry 2016: 148). Dikotomin given-ny är ett ganska brett område i sig och jag kommer därav bara att ta upp de aspekter som är relevanta för den här uppsatsen.

Liksom fokus blir även given-ny-dimensionen tydlig i fråga-svar-konstruktioner, där det som efterfrågas, d.v.s. det fokuserade, också är den nya informationen och det som blir satsbetonat i svaret. Handlar det däremot om längre texter eller samtal är det inte lika självklart. Bruce (2012) skriver att det då istället handlar om hur långt tillbaka ett ord har nämnts. Har ordet inte nämnts tidigare eller om det var längesen, betraktas ordet som nytt och sannolikheten för att det får satsbetoning blir större. Har ordet däremot förekommit nyligen skriver Bruce att informationen blir given och ordet får troligtvis inte satsbetoning på nytt. Han skriver även att när talaren bedömer det som nödvändigt kan given information ibland komma att få satsbetoning i alla fall och att det är vanligare än att den nya informationen lämnas obetonad.

Ett exempel där given information är fokuserad och markerad prosodiskt har undersökts av Ambrazaitis (2009: 72). Han undersökte bl.a. så kallade *confirmation sentences* i svenskan. I den typen av meningar bekräftar man något, exemplifierat i (2.19) nedan.

(2.19) – När skulle du egentligen ta semester? I NOVEMBER, eller?

- Ja, i NOVEMBER.

I dessa satser visar Ambrazaitis att fokusordet får en annan typ av accent, som är fallande istället för stigande, jämfört med fallen med ny information. Han skriver att en av anledningarna till detta kan vara att det istället handlar om given information och att typen av accent påminner om den som återfinns i sammanhang där informationen är given och inte accentuerad (Ambrazaitis 2009: 159).

2.5 Satsbetoning i sydsvenskan

Jag har i tidigare avsnitt tagit upp några av de faktorer som styr satsbetoningens placering, nämligen typ av ord, syntaktisk roll, kontext, informationsstruktur, frasindelning samt given-

och ny information. I det här avsnittet kommer jag att ta upp en sjunde faktor som påverkar hur satsbetoningen ser ut, nämligen dialekt med fokus på sydsvenskan. Detta är aktuellt för perceptionsexperimentet och är anledningen till att informanter och stimuli tillhör samma dialektgrupp.

Sydsvenskan, som innefattar skånska, sydhalländska, sydsmåländska och västblekingska, har något annorlunda prosodiska egenskaper än centralsvenskan (Bruce 2010: 170). Bortsett från t.ex. skånskans diftonger och det skorrande r:et skiljer sig dialekterna även vad gäller prosodi och melodi.

Vi har två betydelseskiljande toner i svenskan: Accent 1, som i 'anden, 'fågeln', har en *tontopp* medan accent 2, som i `anden, 'spöket', har två. Med tontopp menas den högsta punkten för tonhöjd, som i engelskans *pitch*. Har ordet en tontopp går tonen upp en gång och har det två tontoppar går tonen upp två gånger. Alla ord i svenskan har antingen accent 1 eller 2.

Bruce gör en indelning mellan två satsmelodityper: melodityp 1, (bl.a. sydsvenska) och melodityp 2 (bl.a. centralsvenska). Typerna skiljer sig bland annat i att satsbetonade ord med accent 2 har en tontopp i melodityp 1 men två tontoppar i melodityp 2 (accent 1 har en tontopp i alla dialekter). När man satsbetonar ett ord i ett yttrande beror antalet tontoppar i det ordet alltså på ens dialekttyp.

Melodityp 1 (sydsvenska) har relativ jämvikt mellan de betonade orden i en sats där topparna i princip radas efter varandra och tondalarna motsvarar ofta ord- eller åtminstone frasgränserna. Något annat som är lite speciellt för sydsvenskan är dessutom att vissa ord inte betonas alls. Detta sker främst när ett ord bredvid betonas och den tontoppen blir extra hög.

3 Metod och material

I det här avsnittet går jag igenom metod och material för uppsatsens två undersökningar av exklamativernas satsbetoning. Undersökningarna utgörs dels av introspektion och dels av ett perceptionsexperiment. Introspektionen gjordes i tre delar och behandlas i avsnitt 3.1. Perceptionsexperimentet behandlas i avsnitt 3.2.

3.1 Introspektionen

Introspektionen gjordes i tre delar för att komma fram till en hypotes som sen utgjorde grunden för experimentet. Exempel och resultat av introspektionen redovisas i resultatdelen, avsnitt 4.1. Jag har tittat på fler exempel än de som anges, men de jag redovisar är de som testats mest metodiskt.

Första delen av introspektionen testade vilka ord i exklamativen som känns naturligast att betona. Denna del av introspektionen utgick till viss del från Peterssons avhandling (2014). Flera exklamativer som han nämnt användes även här. Samma indelning av exklamativerna i tre typer användes också, med *att-*, *som-* och *wh-*exklamativer.

En exklamativ av varje typ, tagna av Petersson (2014), testades först genom att betona det första ordet, sen det andra och det tredje o.s.v. Därtill testade jag även några andra exklamativer av varje typ för att se om betoningsmönstret var liknande för dem.

Medan jag gjorde introspektionen var jag även öppen för andra iakttagelser än enbart betoningsmönster. Jag kände t.ex. efter om det i vissa fall kändes som om jag kan tänka mig någon annan säga på det viset även om jag själv inte skulle använda den betoningen, samt om det ibland kändes som att ett ord behövde läggas till, t.ex. framför exklamativen eller ett satsadverbial i den. Jag fann att det i de flesta fall lät naturligare att sätta något ord framför exklamativen, se avsnitt 4.1.1. Detta ledde till nästa introspektionsdel om ord och uttryck framför exklamativer.

I andra delen av introspektionen testades vilka uttryck som går att sätta framför exklamativer och hur betoningen påverkas av uttryck och exklamativtyp. Vilka uttryck och exklamativer som undersöktes visas i avsnitt 4.1.2.

Testet genomfördes genom att jag satte uttrycken framför varje exklamativ. Jag testade sedan om uttrycket tenderade att vara obetonat eller betonat beroende på om det stod

framför en *att*-, *som*- eller *wh*-exklamativ. Jag upptäckte några tendenser till mönster, se avsnitt 4.1.2, men valde i nästa del av introspektionen att istället fokusera på *att*-exklamativer. De tycktes nämligen sticka ut från de andra typerna, se avsnitt 4.1.1 och 4.1.2.

I sista delen av introspektionen testades som nämnt bara *att*-exklamativer. Det jag ville komma åt var om betoningen var annorlunda i dem beroende på om exklamativen hade positiv eller negativ konnotation eller om den hade ett transitivt eller intransitivt predikat. Jag testade även om jag tyckte att den semantiska betydelsen ändrades beroende på om betoningen låg på *att* eller någon annanstans i exklamativen. Exklamativernas betoning liknar i mångt och mycket andra typer av sats när betoningen inte är på *att*. Var i exklamativen betoningen lades när den inte var på *att* berodde alltså på vilket ord som stod för den kvalitativa bedömningen, se avsnitt 2.1, samt vilket ord som får satsbetoning i motsvarande påståendesats, se avsnitt 4.1.1, exempel (4.4).

Testet utfördes genom att jag först valde positiva, negativa, transitiva och intransitiva predikat för att sen göra exklamativer utifrån dem, se exempel i avsnitt 4.1.3. Därefter prövade jag att lägga betoning på *att* eller någon annan del i exklamativen och se vad det gjorde för uppfattningen eller betydelsen av den. Jag prövade även att lägga till satsadverbialen *så* för att se vad det gjorde för exklamativens betydelse eller hur man uppfattade den.

Genom introspektionen upptäckte jag bland annat att skillnaden mellan betoning på *att* och betoning någon annanstans i exklamativen för mig var huruvida talaren ville ha svar eller inte på det som exklamativen uttryckt, d.v.s. sökandet av feedback (se avsnitt 2.3) och huruvida konversationen hade en fortsättning eller ej. Given och ny information tycktes också spela roll. Se mer i avsnitt 4.1.4. Dessa observationer utgjorde grunden för perceptionsexperimentet.

3.2 Experimentet

Syftet med perceptionsexperimentet var att undersöka huruvida informanter föredrar betoning på subjunktionen eller inne i exklamativen i *att*-exklamativer, i ett antal olika kontexter. Experimentet gjordes på 9 män och 10 kvinnor i åldern 18–61 som talade skånska. Med skånska menar jag att personen är uppväxt i Skåne och har minst en förälder som också talar skånska.

De aspekter av exklamativens kontext som testades i experimentet var given/ny information, fortsättning/inte fortsättning i samtalet samt betoning på *att* eller någonstans inne i exklamativen. Kontexterna utformades kring de tre exklamativerna, i (3.1) a nedan. Detta gav alltså 24 stimuli i experimentet (2 given/ny-kontexter * 2 fortsättningskontexter * 2 betoningsplaceringar * 3 exklamativer = 24 stimuli). Se (3.1) b nedan för exempel på aspekterna för given/ny och fortsättning/inte fortsättning.

(3.1) a. *Att du inte har flyttat!*

Att ni kör så fort!

Att du inte sköljer av disken innan du sätter in den!

b. Aspekterna som undersöktes, med kontext 1 som exempel (för kontext 2 och 3, se bilaga 1):

ny info	fortsättning	Kalle har länge bott i en lägenhet där han har haft problem med både grannarna och hyresvärden. Han har inte pratat med någon om det tidigare, men en dag tar han upp det med sin mamma. Hon säger: - Att du inte har flyttat! Kalle svarar: - Jag har varit rädd att jag inte ska hitta något annat.
	ingen fortsättning	Kalle har länge bott i en lägenhet där han har haft problem med både grannarna och hyresvärden. Han har inte pratat med någon om det tidigare, men en dag tar han upp det med sin mamma. Hon säger: - Att du inte har flyttat! Kalle svarar inte.
given info	fortsättning	Kalle har länge bott i en lägenhet där han har haft problem med både grannarna och hyresvärden. Han har vid flera tillfällen pratat om det här med sin mamma som har undrat varför han inte har flyttat. Nu talar de om det igen. Hon säger: - Att du inte har flyttat! Kalle svarar: - Jag har varit rädd att jag inte ska hitta något annat.
	ingen fortsättning	Kalle har länge bott i en lägenhet där han har haft problem med både grannarna och hyresvärden. Han har vid flera tillfällen pratat om det här med sin mamma som har undrat varför han inte har flyttat. Nu talar de om det igen. Hon säger: - Att du inte har flyttat! Kalle svarar inte.

Given/ny-kriteriet handlade om huruvida det som uttrycktes i exklamativen var givet eller nytt, både för personen i kontexten och för informanten. Fortsättning- och icke fortsättningskriteriet handlade om ifall den i kontexten som blivit utsatt för exklamativen

svarade eller inte efter att exklamativens yttrats. Betoningskriteriet handlade om ifall ljudinspelningen uttryckte en satsbetoning på *att* eller på något annat ord i exklamativens.

Experimentet bestod av 26 PowerPoint-bilder som presenterades för informanterna på en bärbar dator. De två första sidorna var testbilder som inte räknades med i resultatet. På varje sida fanns en skriven kontext följt av en exklamativ. Varje sida hade även en ljudfil som var en inspelning av exklamativens. Ljudfilerna spelades in av mig, som talar skånska, i PRAAT och återanvändes genom experimentet. Varje exklamativ spelades alltså in två gånger, en gång med satsbetoning på *att* och en gång med satsbetoning på ett annat ord i exklamativens (nämligen det ord som blir satsbetonat om satsen enbart innehåller ny information, vilket främst beror på syntaxen, se avsnitt 2.2, 2.3 och 2.4). Kontexterna med tillhörande inspelningar randomiserades i PowerPointen genom papperslottning.

Informanternas uppgift var att läsa kontexten, för att sen spela upp ljudfilen och göra en grammatikalitetsbedömning på en skala 1–5. Informanterna fick instruktionen i (3.2).

(3.2) Du kommer nu att gå igenom 26 olika kontexter med ljudfiler till. Varje kontext är numrerad och motsvarar numren nedan. Din uppgift är att gradera på en skala hur sannolikt eller osannolikt det är att du eller någon av dina vänner skulle säga på det sätt som spelas upp. Det finns inga svar som är rätt eller fel.

Ringa in hur sannolikt det är att du eller någon av dina vänner skulle säga på detta sätt i den angivna kontexten.

1 = osannolikt **5** = väldigt sannolikt

Svaren skrevs på ett separat papper där också instruktionen i (3.2) fanns. Det förklarades att svaren behandlas anonymt och att informanten kan avbryta experimentet när som helst utan att ge någon anledning. Kön och ålder efterfrågades också. Ingenting nämndes om att det handlade om betoning.

3.3 Metod- och materialdiskussion

Informanterna valdes främst utifrån dialekt, skånska, eftersom satsbetoningen ser olika ut i t.ex. skånska och centralsvenska, se avsnitt 2.5. Syftet var alltså att minska risken för att en annan dialektal satsbetoning skulle påverka resultatet. Målet var också att få en så jämn

fördelning som möjligt mellan ålder och kön. Dessvärre var det problematiskt att hitta äldre informanter som ville ställa upp på experimentet.

Informanterna fick svara på en skala, istället för att t.ex. välja mellan de två betoningsalternativen. Detta var för att de inte skulle fokusera på skillnaden mellan betoning på *att* eller någon annanstans i exklamativerna, vilket hade riskerat att de bara valde det alternativ som låter bäst och inte tagit lika mycket hänsyn till kontexterna. Det nämndes heller inte innan testet att det skulle handla om betoning, just för att de inte skulle ledas in på vilket sätt de skulle tolka exklamativerna.

Exklamativerna i kontexterna utgjordes bara av *att*-exklamativ. Det berodde på att de tycks sticka ut från de andra typerna, se avsnitt 2.1, 4.1.1 och 4.1.2. Det finns alltså anledning att tro att *att*-exklamativ betar sig annorlunda även vad gäller satsbetoning relaterat till given/ny information samt fortsättning/ej fortsättning. Undersökningsområdet hade därför blivit alltför stort om jag hade valt att ta med även *som*- och *wh*-exklamativ. Det hade då tillkommit två aspekter och jag hade utöver mitt nuvarande undersökningsområde behövt titta på skillnaden mellan typerna. Jag avgjorde därför att det skulle vara bäst att hålla sig till *att*-exklamativerna.

Jag försökte undvika att använda exklamativ som kan tänkas vara vanligt förekommande och bundna till en välkänd kontext, exempelvis *Att det ens finns sådana människor!*. Risken hade då varit att informanterna hade svarat utifrån hur de brukar betona satsen istället för att bedöma utifrån kontexterna.

I experimentet användes bara negativa kontexter. Detta berodde på att jag i introspektionen inte fann någon skillnad i hur betoningen upplevdes beroende på om kontexten var positiv eller negativ. Delsing (2010) skriver också som nämnt i avsnitt 2.1 att *att*-exklamativ tenderar att ha en negativ underton. Även i introspektionen fann jag att negativa kontexter åtminstone var lättare att relatera till *att*-exklamativ.

Fortsättningskriteriet markerades genom att personen som blev utsatt för exklamativerna antingen svarade eller inte svarade. Vid uteblivet svar stod det "X svarar inte.". Att det inte var tomt efter exklamativerna, utan stod att X inte svarade, var för att utesluta en öppen tolkning. Informanten hade nämligen annars kunnat tolka det som att konversationen antingen fortsatte eller stannade av.

Jag försökte spela in ljudfilerna i ungefär samma takt och utan för mycket känslomässiga konnotationer i rösten, för att det inte skulle påverka hur informanterna svarade. Detta tycks emellertid i vissa fall ha fått en motsatt effekt, se avsnitt 5.1. Ett alternativ hade varit att manipulera inspelningar för att få betoning på önskat ord, och på så

sätt eventuellt kringgått risken att inspelningarna låter lite olika bortsett från betoningen. Det hade emellertid kunnat orsaka en del metodproblem eftersom det idag inte finns referensvärden för hur sydsvenskans tonhöjder ser ut i början och slutet av satser. Därför valde jag att inte göra det.

4 Resultat

I det här avsnittet presenteras resultaten från introspektionen och perceptionsexperimentet. Introspektionen gjordes i tre delar och behandlas i avsnitt 4.1. Perceptionsexperimentet behandlas i avsnitt 4.2.

4.1 Introspektionen

Nedan följer avsnitt 4.1.1 om satsbetoning i *att*-, *som*- och *wh*-exklamativ, avsnitt 4.1.2 om ord och uttryck som går att sätta framför exklamativ, avsnitt 4.1.3 om *att*-exklamativ och transitivitet samt positiva och negativa verb och avsnitt 4.1.4 om betydelseskillnad vad gäller betoning i *att*-exklamativ.

4.1.1 Satsbetoning i *att*-, *som*- och *wh*-exklamativ

I den första delen av introspektionen kom jag fram till fem huvudpunkter angående exklamativerna. De listas i (4.1) nedan och därefter följer en närmare beskrivning av dessa iakttagelser.

(4.1) Sammanfattning av resultat från introspektionen

- a. Det är svårare att satsbetona subjektet i *att*- och *som*-exklamativ än i *wh*-exklamativ.
- b. Det satsbetonade ordet ligger ofta på det man anser anmärkningsvärt.
- c. Satsbetoning på det första ordet, på *som*, *att* eller *wh*-ordet, låter något ålderdomligt.
- d. Satsbetoning på subjunktionen i *att*-exklamativ låter annorlunda än när den är på första ordet i de andra typerna.
- e. Det känns naturligare att ha något uttryck som *fan*, *men* eller *oj* framför exklamativ.

De exklamativ som undersöktes visas i (4.2). Jag har tittat på fler, men som nämnt i avsnitt 3.1 är dessa de som undersökts mest metodiskt. Anledningen till att det finns fler *wh*-

exklamativer än av de andra typerna är för att jag ville testa både n- och t-genus av *vilken* samt exklamativer som börjar med *vad*.

(4.2) Undersökta exklamativer

- Wh-exklamativer:
 - a. Vilken stor katt du har köpt!
 - b. Vilket charmtroll han är!
 - c. Vad långhårig du har blivit!
- Som-exklamativer:
 - a. Som ni har grisat ner!
 - b. Som du slåss!
- Att-exklamativer:
 - a. Att du inte har köpt bilen!
 - b. Att det ens kan finnas sådana människor!

Hos *att*- och *som*-exklamativer verkar det inte vara lika fritt hur satsbetoningen kan läggas. Om man satsbetonar subjektet i dessa exklamativtyper, t.ex. *Att DU inte har köpt bilen!* och *Som DU slåss!* låter det för mig som en del av en överordnad sats snarare än en exklamativ, se (4.3) a och b. *Som* och *att* i de konstruktionerna kan fungera som bisatsinledare.

Satsbetonar man däremot subjektet i en *wh*-exklamativ, t.ex. *Vilken stor katt DU har köpt!*, anser jag inte att det låter som en del av en överordnad sats. *Vilken* kan i den här konstruktionen inte fungera som bisatsinledare. *Vilken* i den här konstruktionen och med samma ordföljd kan inte heller fungera som ett fogaord eller ett relativt pronomen, vilket annars är en vanlig användning, se (4.3) c. Detta gör att man inte associerar *wh*-ordet till en överordnad sats när betoningen ligger på subjektet, medan man riskerar att göra det med *att* och *som*. Därför låter *att*- och *som*-exklamativer i mina öron inte lika mycket som exklamativer när betoningen ligger på subjektet jämfört med när det ligger någon annanstans, medan *wh*-exklamativer gör det.

- (4.3) a. Det är dumt att DU inte har köpt bilen, utan att KALLE fick göra det istället.
b. HON slåss inte som DU slåss.
c. Där är en stor katt, vilken DU har köpt.

För mig hamnar satsbetoningen spontant på det ord som står för den kvalitativa bedömningen, se avsnitt 2.1, och som får satsbetoning i en motsvarande påståendesats, se (4.4). För *som*- och *wh*-exklamativter gäller det ordet som är graderbart, alltså i (4.4) b och c *slåss* och *långhårig*. Att det låter naturligast för mig att sätta satsbetoning på *slåss* i *som*-exklamativten är anmärkningsvärt med tanke på att Delsing (2010) menar att betoningen alltid är på *som* i den här exklamativtypen, se avsnitt 2.1.

Vad gäller *att*-exklamativter handlar det dock inte om graderbarhet (se avsnitt 2.1), även om *köpt* i (4.4) a ändå står för den kvalitativa bedömningen. I (4.4) a handlar det troligen snarare om given och ny information. Satsbetoningen hamnar nämligen inte på *bilen* eftersom det står i bestämd form och således tolkas som given information, jämför med om *bilen* hade stått i obestämd form: *Hon har inte köpt en BIL*. Som nämnt i avsnitt 2.4 satsbetonar man ogärna given information och därför deaccentueras *bilen* i (4.4) a.

- (4.4) a. Exklamativ: *Att du inte har KÖPT bilen!*
Påståendesats: *Hon har inte KÖPT bilen.*
- b. Exklamativ: *Som du SLÅSS!*
Påståendesats: *Han SLÅSS.*
- c. Exklamativ: *Vad LÅNGHÅRIG du har blivit!*
Påståendesats: *Han har blivit LÅNGHÅRIG.*

Satsbetoning på andra ord ger snarare en tolkning av andra typer av fokus, t.ex. korrektiv användning, se avsnitt 2.3 och (4.5). Det låter således snarare som en bisats och inte en exklamativ.

- (4.5) Varför hade du blivit upprörd om jag hade köpt bilen?
- Nej, jag blir upprörd över att du INTE har köpt bilen.

När satsbetoningen ligger på subjunktionen eller *wh*-ordet låter det i mina öron ålderdomligt och jag tror inte att jag skulle använda den varianten själv. Möjligen skulle jag kunna använda det om jag talade till ett barn. T.ex. *SOM du slåss!*, där betoningen ligger på subjunktionen, låter för mig heller inte lika negativt utan nästan skämtsamt. Det gäller dock bara för *som*- och *wh*-exklamativter, inte för *att*-exklamativerna. *ATT du inte har köpt bilen!* låter nämligen snarare som om talaren har t.ex. en irriterad attityd och alltså inte är skämtsam. Jag anser dock att det ändå låter ålderdomligt och skulle inte säga så själv.

4.1.2 Ord och uttryck framför exklamativ

Något jag märkte medan jag testade satsbetoningen i exklamativerna var att det kändes naturligare att uttrycka dem om jag satte någon typ av uttryck framför. Detta var ofta *men* eller *oj*, eller någon svordom som *fan* eller *jävlar*. Jag märkte dock att det inte var alla uttryck som passade ihop med t.ex. *att*-exklamativ. I denna del av introspektionen bestämde jag mig därför för att undersöka uttrycken närmare.

Jag testade uttrycken i (4.5) framför exklamativerna i (4.1). Det som testades var om uttrycken behöver satsbetonas eller inte går att satsbetonas, eller om de fungerar både som obetonade och betonade. Resultatet blev lite olika beroende på uttryck samt vilken exklamativtyp som följde.

(4.5)

shit	nej	titta
Gud	jäklar	jävlar
(fy)fan	tänk	wow
men	oj	satan
amen	nämen	helvete

Även i den här delen av introspektionen fann jag att *att*-exklamativ fungerade annorlunda än de andra typerna vad gäller betoning. För det första fungerade inte uttrycken *satan*, *jävlar*, *jäklar*, *shit*, *men*, *amen* och *Gud* att satsbetona framför dem. För att det skulle låta bra i mina öron behövde jag i så fall sätta in en liten paus mellan uttrycket och exklamativ, så att uttrycket prosodiskt separerades från exklamativ. Betrakta skillnaderna mellan (4.6) a och c nedan, där satsbetoning på enbart *Gud* fungerar bra i *som*-exklamativ men inte i *att*-exklamativ.

- (4.6) a. GUD som du slåss!
b. Gud som du SLÅSS!
c. */?? GUD att det ens kan finnas sådana människor!
d. GUD [paus] att det ens kan FINNAS sådana människor!
e. Gud att det ens kan FINNAS sådana människor!

Satsbetoning både på *Gud* och på *finnas* i *att*-exklamativen, som i (4.6) d, med en paus mellan uttrycket och exklamativen låter emellertid naturligt. Pausen samt att det finns satsbetoning även inne i exklamativen gör dock att uttrycket prosodiskt separeras från *att*-exklamativen till skillnad från i (4.6) a där det prosodiskt hör tätt ihop med *som*-exklamativen. *Gud* samt de tidigare nämnda uttrycken fungerar alltså inte framför *att*-exklamativa om de prosodiskt ska höra ihop med exklamativen.

För det andra kändes uttrycken *oj*, *wow*, och *helvete* inte naturliga att ha utan satsbetoning framför *att*-exklamativa, medan de fungerade bra att ha utan satsbetoning framför *som*- och *wh*-exklamativa. I övrigt fungerade *oj*, *wow*, och *helvete* likadant som t.ex. det ovan nämnda *Gud*, men till skillnad från *oj*, *wow*, och *helvete* kan *Gud* vara utan satsbetoning framför *att*-exklamativa. Betrakta skillnaden mellan (4.7) a-b och c-e.

- (4.7) a. OJ vad långhårig du har blivit!
b. Oj vad LÅNGHÅRIG du har blivit!
c. */?? OJ att du inte har köpt bilen!
d. OJ [paus] att du inte har KÖPT bilen!
e. */?? Oj att du inte har KÖPT bilen!

(*Fy*)*fan* var emellertid ett uttryck som fungerade både att satsbetona och ej framför alla typer av exklamativa.

Titta gav mig positiva konnotationer och jag fann att det inte lät naturligt framför de exklamativa som var negativa. Detta ledde delvis in mig till nästa del av introspektionen, där jag undersökte om satsbetoningen i exklamativa ändrades beroende på om exklamativa var positiv eller negativ och om den hade ett transitivt eller intransitivt predikat.

4.1.3 *Att*-exklamativa och negativa och positiva verb, samt transitivitet

I den här delen av introspektionen undersökte jag i huvudsak *att*-exklamativa som hade positiva eller negativa och transitiva eller intransitiva verb. Jag valde här att begränsa undersökningen till *att*-exklamativa eftersom de vid flera tillfällen visat sig sticka ut från de andra exklamativtyperna, se ovan samt avsnitt 2.1 och 4.1.1. Medan jag genomförde undersökningen var jag även öppen för andra iakttagelser.

Positiva eller negativa verb och transitivitet undersöktes med samma verb och exklamativ, se tabell (4.8). Vad gäller transitiviteten kunde jag inte märka någon skillnad vad gällde betoning eller något annat beroende på om exklamativen innehöll ett intransitivt eller transitivt verb. Därför ingår båda aspekternas resultatredovisning i det här avsnittet.

(4.8)

POSITIVA		
	VERB	EXKLAMATIV
INTRANSITIVT	le	Att han ler så fint!
INTRANSITIVT	dansa	Att ni verkligen dansar!
TRANSITIVT	smickra	Att hon smickrar dig så!
TRANSITIVT	berömma	Att du berömmar dem så mycket!
NEGATIVA		
	VERB	EXKLAMATIV
INTRANSITIVT	klaga	Att du ska klaga hela tiden!
INTRANSITIVT	böla	Att han bölar så mycket!
TRANSITIVT	strunta i	Att du alltid struntar i läxorna!
TRANSITIVT	utnyttja	Att hon utnyttjar dig så!

Jag kom fram till att positiva *att*-exklamativ inte kändes lika naturliga som negativa och att ett satsadverbial nästan är nödvändigt i den här exklamativtypen. Det var även svårare att komma på positiva *att*-exklamativ än negativa. I vissa fall fick till och med de positiva en negativ underton. I t.ex. *Att hon smickrar dig så!* finns det enligt mig en underton av någon negativ känsla trots att den vill uttrycka något positivt, vilket understryker det Delsing (2010) skriver om att *att*-exklamativ ofta får en negativ underton, se avsnitt 2.1.

Precis som SAG skriver (se avsnitt 2.1) innehåller *att*-exklamativ ofta ett satsadverbial. För mig är det nästan nödvändigt med ett satsadverbial både i de negativa och positiva exklamativerna. Oftast handlar det om satsadverbial *så*. Detta blir tydligt i bl.a. *Att han ler så fint!* och *Att han bölar så mycket!* som inte låter naturliga utan satsadverbial. När det finns ett *så* med *så* handlar det ofta om något graderbart. Detta kan alltså visa att till

skillnad från vad Petersson (2014) skriver så kan även *att*-exklamativ uttrycka något graderbart även om de inte alltid gör det, som i t.ex. *Att han inte har flyttat!*.

4.1.4 Betydelseskilnad vad gäller betoning i *att*-exklamativ

Vad gäller satsbetoning i exklamativerna kom jag inte fram till någon skillnad varken vad gäller positiva, negativa, intransitiva eller transitiva verb. Däremot upptäckte jag en eventuell betydelseskilnad beroende på om satsbetoningen låg på *att* eller någon annanstans i exklamativ, vilket utgjorde grunden för perceptionsexperimentet.

SAG och Delsing (2010) konstaterar att betoningen kan ligga på subjunktionen, se avsnitt 2.1. Det är dock inte studerat varför betoningen kan hamna på subjunktionen. Detta är anmärkningsvärt eftersom betoningen inte hamnar på subjunktionen i andra bisatsformade sats, utom vid verumfokus (se avsnitt 2.3).

Ligger satsbetoningen på *att* öppnar det enligt mig inte upp för någon vidare konversation utan exklamativ handlar då mer om att få utlopp för t.ex. en åsikt eller en känsla. Ligger däremot satsbetoningen någon annanstans i exklamativ kan även det vara för att få utlopp för något, men det kan också vara en indirekt fråga eller att man vill ha feedback. I (4.9) a kommenterar alltså endast talaren hur anmärkningsvärt det är att personen i fråga har lärt sig allt, medan talaren i (4.9) b möjligen också vill veta t.ex. hur personen har lärt sig det. Talaren i (4.9) b söker alltså i större utsträckning efter feedback, se avsnitt 2.3.

- (4.9) a. ATT du har lärt dig allt det där!
b. Att du har LÄRT dig allt det där!

Jag kände också att satsbetoning på *att* starkare indikerade att ämnet tagits upp tidigare mellan den som yttrar exklamativ och den som utsätts för den, d.v.s. att informationen i det som uttrycks i exklamativ är given. Satsbetoning någon annanstans fungerar bättre om talarna inte har tagit upp det exklamativ uttrycker tidigare, d.v.s. ny information. I (4.10) a kan man alltså tänka sig att talaren tidigare har varit med om att personen i fråga bölar mycket och även har påpekat det. I (4.10) b kan det däremot istället vara så att talaren tycker att det är anmärkningsvärt hur mycket personen i fråga bölar och inte tidigare har varit med om att personen har gjort det, eller påpekat det.

- (4.10) a. ATT han bölar så mycket!
 b. Att han BÖLAR så mycket!

4.2 Experimentet

I det här avsnittet presenterar jag resultatet av perceptionsexperimentet. Det visar främst att informanterna ogärna använder betoning på *att* i *att*-exklamativer. De övriga aspekterna gav inga indikationer med undantag för enstaka informanter. Ett sätt att tolka de spridda resultaten är att olika informanter har olika intuitioner gällande betoning i *att*-exklamativer och fortsättning/inte fortsättning samt given/ny information.

Samtliga informanter hade i snitt satt en lägre grammatikalitetsbedömning på de kontexter där *att* var satsbetonat jämfört med de kontexter där satsbetoningen låg i exklamativen. Medelvärdet för bedömningen av kontexterna med satsbetoning på *att* var 2, medan medelvärdet för satsbetoning i exklamativerna var 3,5. Fem av informanterna bedömde i princip bara efter satsbetoningen oavsett hur kontexten såg ut i övrigt. Medelvärdena på deras svar ändrades med max tre decimaler beroende på kontext, se exempel i (4.11), med informant 6s svar.

(4.11) Medelvärden från informant 6s svar

	given	ny	forts.	ej forts.
att	1	1,2	1	1,2
exkl.	4,5	4,4	4,6	4,3

Sju informanter kommenterade även efter att de gjort experimentet att de kände igen satsbetoningen av *att* men att de sällan hörde någon använda den och att det inte skulle använda den själva.

Bedömningssnitten vad gällde fortsättning/inte fortsättning gentemot var i exklamativen satsbetoningen låg visade inte någon korrelation. Vare sig det var fortsättning eller ej låg medelvärdet för bedömningen av satsbetoning i exklamativen på 3,5. Medelvärdena för betoning på subjunktionen var 1,9 vid fortsättning och 2,1 vid icke fortsättning.

Fem informanter uppgav emellertid efter att de gjort experimentet att de tyckte att fortsättning/inte fortsättning spelade en viss roll för hur bra satsbetoningen på *att* respektive i

exklamativen lät. Detta syntes dock inte i alltid i deras svar, utom hos informant 3 och 4 som hade satt högre bedömning på *att*-betoning när det inte var fortsättning jämfört med när det var fortsättning, även om snittet för betoning i exklamativen ändå var högre, se tabell (4.12) med informant 3 och 4s svar.

(4.12) a. Medelvärdet för informant 3s svar angående fortsättning/inte fortsättningsaspekten

	forts.	ej forts.
att	1,8	3
exkl.	4,4	4,5

b. Medelvärdet för informant 4s svar angående fortsättning/inte fortsättningsaspekten

	forts.	ej forts.
att	1,5	3
exkl.	3,6	3,3

Vad gäller given/ny-aspekten gentemot satsbetoning fick jag ett liknande resultat. Medelvärdet av bedömningarna visade ingen korrelation. Satsbetoning på *att* fick i snitt bedömningen 2 och satsbetoning någon annanstans i exklamativen fick bedömningssnittet 3,4 för given information och 3,5 för ny.

Två av informanterna uppgav dock att de fann en viss skillnad i hur betoningen lät beroende på om informationen var given eller ny. Det syns tydligt hos informant 4 som i snitt satte högre bedömning om betoningen var på *att* och informationen var given samt om betoningen var i exklamativen och informationen var ny, se tabell (4.13).

(4.13) Medelvärdet för informant 3s svar angående given/ny-aspekten

	given	ny
att	3,5	1
exkl.	2,5	4,3

Hos ett par informanter, informant 9 och 14, tycktes kontexten spela roll för deras bedömning. De satte nämligen lägre omdöme på kontext 3 (se bilaga 1) oavsett andra faktorer. Vad gäller det generella snittet hos informanterna fick kontext 1 bättre bedömning än de två andra.

Det som går att utläsa ur det här experimentet är alltså att man ogärna betonar *att* i exklamativa även om man inte anser att det låter ogrammatiskt. Experimentet visar ingen korrelation generellt för informanterna mellan var betoningen i exklamativa ligger och om informationen är given eller ny eller om det finns en fortsättning eller ej efter det att exklamativa yttrats. En del informanters svar indikerar dock att det kan finnas en sådan korrelation för vissa personer.

5 Diskussion

I det här avsnittet följer en sammanfattande diskussion i avsnitt 5.1 och om vidare forskning i avsnitt 5.2.

5.1 Sammanfattande diskussion

Syftet med den här uppsatsen var att undersöka satsbetoningsmönstret hos exklamativ och vad det gör för den semantiska tolkningen av exklamativ. Detta undersöktes dels genom en introspektion i tre delar och dels genom ett perceptionsexperiment av *att*-exklamativ.

Introspektionens syfte var att få en överblick över exklamativs satsbetoningsystem och komma fram till en hypotes som utgjorde grunden för experimentet. Resultatet av introspektionen visade i huvudsak att *att*-exklamativ i vissa fall beter sig annorlunda än *som*- och *wh*-exklamativ. Detta gällde främst vid signalering av attityd vid betoning på subjunktionen samt uttryck som går att sätta framför exklamativ och deras betoning.

I introspektionen kom jag även fram till hypotesen att om satsbetoningen ligger på *att* i *att*-exklamativ är inte talaren ute efter feedback på samma sätt som om satsbetoningen ligger någon annanstans i exklamativ. Satsbetoning på *att* passar även bättre när informationen i det som uttrycks i exklamativ är given och satsbetoning någon annanstans passar bättre om informationen är ny. De två aspekterna om fortsättning/inte fortsättning och given/ny information utgjorde hypotesen för perceptionsexperimentet.

Resultatet av perceptionsexperimentet visade emellertid ingen korrelation mellan de undersökta aspekterna för informanterna överlag. Däremot visade det att informanterna ogärna använder satsbetoning på *att* i *att*-exklamativ.

Något annat jag kom fram till i introspektionen var att betoningen i *som*-exklamativ enligt min språkkänsla inte stämde överens med vad Delsing (2010) skriver om *som*-exklamativs betoning, se avsnitt 2.1. Han menar att satsbetoningen alltid hamnar på subjunktionen. I introspektionen, se avsnitt 4.1, visar jag emellertid att detta inte stämmer, bl.a. i *Som du SLÅSS!* där det för mig låter naturligast att inte ha betoningen på subjunktionen.

Innan genomförandet av experimentet var jag medveten om att det riskerade att inte ge något utslag. Den semantiska betydelsen av exklamativs satsbetoning har nämligen inte undersökts tidigare.

SAG skriver som nämnt i avsnitt 2.1 att prosodiska uttryck inte entydigt uttrycker språkhandlingstyp. Informanternas bedömning i experimentet kan alltså ha berott på andra faktorer än de som var ämnade att undersökas. T.ex. uppgav en del informanter att de tyckte att satsbetoningen i viss utsträckning berodde på given/ny information och/eller fortsättning/inte fortsättning. Detta syntes emellertid bara tydligt i några få informanters resultat. En informant påpekade även att hen tyckte att inspelningen av *Att ni kör så fort!* lät positiv och därför inte passade till den negativa kontexten vilket gjorde att personen gav yttrandena låg bedömning. Det finns alltså indikationer på att metoden och presentationen av experimentet för informanten kan finslipas och på så sätt möjligtvis ge ett annat resultat.

5.2 Vidare forskning

I inledningen, avsnitt 1, skrev jag även att jag genom den här uppsatsen önskar öppna upp för fler undersökningar av exklamativ, deras betoning samt förhållandet mellan prosodi och grammatik. Vid genomförandet undersökningen dök det upp flera möjliga forskningsfrågor att följa. I det här avsnittet redogör jag för några av de frågor som dök upp men som jag själv inte hade möjlighet att undersöka vidare.

Som SAG skriver, se avsnitt 2.1, samt det jag kom fram till i introspektionen (avsnitt 4.1.3) innehåller *att*-exklamativ ofta satsadverbialer *så*. Detta kan som nämnt i avsnitt 4.1.3 visa att till skillnad från vad Petersson (2014) skriver så kan även *att*-exklamativ uttrycka något graderbart även om inte alltid så är fallet. Om det däremot handlar om samma typ av graderbarhet lämnar jag till vidare forskning att undersöka.

Något annat som Petersson skriver skiljer *att*-exklamativ och *som*- och *wh*-exklamativ åt är att de två sistnämnda inte kan negeras. Detta stämmer i de allra flesta fall. Jag har emellertid upptäckt att åtminstone *wh*-exklamativ som börjar på *vad* ibland innehåller en negation. Exempel på detta visas i (5.1) a och b.

- (5.1) a. (Fan) vad hon inte betar sig som en chef!
b. (Fan) vad jag inte var bakis igår!
c. * (Fan) vad stora fötter du inte har!

I mina öron låter inte (5.1) a och b lika ogrammatiska som (5.1) c. Vad detta beror på och om det finns fler konstruktioner med negation i *wh*-exklamativer kan vara intressant att undersöka vidare.

Något annat som kan vara intressant att undersöka vidare är vad pausen mellan *Gud* och *att*-exklamativer är för något och hur det skiljer sig från t.ex. *som*-exklamativer där det inte behövs någon paus mellan *Gud* och exklamativen, se avsnitt 4.1.2. Det kan även vara intressant att undersöka förhållandet mellan interjektioner och exklamativer. Jag hänvisar till avsnitt 6.5.3 i Petersson (2014).

I introspektionen gjorde jag iakttagelsen att betoning på subjunktionen i exklamativer låter ålderdomligt. Detta var även vad de flesta informanter antydde efter att de hade genomfört perceptionsexperimentet. Att undersöka om exklamativer med betoning på subjunktionen för de flesta låter ålderdomligt alternativt att det främst används i tal till barn kan vara en annan intressant aspekt att undersöka.

Litteratur

- Ambrazaitis, Gilbert, 2009: *Nuclear Intonation in Swedish: Evidence from Experimental-Phonetic Studies and a Comparison with German*. Diss., Lund: Lunds universitet.
- Bruce, Gösta, 2010: *Vår fonetiska geografi: om svenskans accenter, melodi och uttal*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Bruce, Gösta, 2012: *Allmän och svensk prosodi*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Delsing, Lars-Olof, 2010: *Exclamatives in Scandinavian*. *Studia Linguistica* 64:16 – 36.
- Féry, Caroline, 2016: *Intonation and prosodic structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Horne, Merle, 1987: "Towards a discourse-based model of English sentence intonation". *Working Papers 32*. Lund: Lunds universitet.
- Krifka, Manfred, 2008: Basic Notions of Information Structure. *Acta Linguistica Hungarica* 55:243-276. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Myrberg, Sara, 2010: *The intonational phonology of Stockholm Swedish*. Diss., Stockholm: Stockholms universitet.
- Intonation. *NE.se [Elektronisk resurs]*. (2000-). Malmö: Nationalencyklopedin. Hämtad 2017-11-22: <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/intonation>
- Gårdning, Eva. Prosodi. *NE.se [Elektronisk resurs]*. (2000-). Malmö: Nationalencyklopedin. Hämtad 2017-11-22: <https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/prosodi>
- Petersson, David, 2014: *The Highest Force Hypothesis: Subordination in Swedish*. Diss., Lund: Lunds universitet.
- SAG = Teleman, Hellberg & Andersson, 1999, se nedan.
- Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson, 1999: *Svenska Akademiens grammatik* 1-4. Stockholm: Nordstedts.

Bilagor

Bilaga 1: Kontext 2 och 3

Kontext 2:

ny info	fortsättning	Syskonen Sara och Pontus har stoppats av polisen flera gånger. Nu har Sara fått sitt körkort indraget och de berättar för första gången för sin pappa vad som har hänt. Han säger: - Att ni kör så fort! Sara svarar: - Det känns så onödigt att bara köra i 50.
	ingen fortsättning	Syskonen Sara och Pontus har stoppats av polisen flera gånger. Nu har Sara fått sitt körkort indraget och de berättar för första gången för sin pappa vad som har hänt. Han säger: - Att ni kör så fort! De svarar inte.
given info	fortsättning	Syskonen Sara och Pontus har stoppats av polisen flera gånger för att de bland annat har kört så fort. Nu har Sara fått sitt körkort indraget och deras pappa är trött på att höra om alla varningar de fått. Han säger: - Att ni kör så fort! Sara svarar: - Det känns så onödigt att bara köra i 50.
	ingen fortsättning	Syskonen Sara och Pontus har stoppats av polisen flera gånger för att de bland annat har kört så fort. Nu har Sara fått sitt körkort indraget och deras pappa är trött på att höra om alla varningar de fått. Han säger: - Att ni kör så fort! De svarar inte.

Kontext 3:

ny info	fortsättning	Hemma hos Klara och Jonna är det Klaras uppgift att ställa in disken i diskmaskinen. En dag fungerar inte diskmaskinen och det visar sig vara p.g.a. en fettpropp. Jonna förstår varför problemet har uppstått och säger: - Att du inte sköljer av disken innan du sätter in den! Klara svarar: - Jag trodde inte att det spelade så stor roll.
	ingen fortsättning	Hemma hos Klara och Jonna är det Klaras uppgift att ställa in disken i diskmaskinen. En dag fungerar inte diskmaskinen och det visar sig vara p.g.a. en fettpropp. Jonna förstår varför problemet har uppstått och säger: - Att du inte sköljer av disken innan du sätter in den! Klara svarar inte.
given info	fortsättning	Hemma hos Klara och Jonna är det Klaras uppgift att ställa in disken i diskmaskinen. Dock sköljer hon inte av disken innan hon sätter in den, vilket Jonna har påpekat flera gånger. En dag fungerar inte diskmaskinen och det visar sig vara p.g.a. en fettpropp. Jonna säger: - Att du inte sköljer av disken innan du sätter in den! Klara svarar: - Jag trodde inte att det spelade så stor roll.
	ingen fortsättning	Hemma hos Klara och Jonna är det Klaras uppgift att ställa in disken i diskmaskinen. Dock sköljer hon inte av disken innan hon sätter in den, vilket Jonna har påpekat flera gånger. En dag fungerar inte diskmaskinen och det visar sig vara p.g.a. en fettpropp. Jonna säger: - Att du inte sköljer av disken innan du sätter in den! Klara svarar inte.